



“SUDLARDA ISHLARNI KO‘RIB CHIQUISHDA PROKUROR VAKOLATLARINI BELGILOVCHI UMUMIY QOIDALA”

*Toshkent Viloyati Brkobod Tumanlararo Sudining
sudiyasi Alimjanov Rustam Irisdavlatovich*

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquq tartibot organlarining o‘zlari qonunlarga rioya etishlari, sudlarda jinoyat ishlarini ko‘rib chiqishda prokuror ishtirokining asosiy maqsadi, haqiqatni anglash, shaxslarni javobgarlikka tortish va ayibsizlarni oqlash, sud ishlarini ko‘rib chiqishda prokuror vakolatini umumiy qoidalar haqida qisqacha so‘z yuritiladi.

Kaslit so‘zlar: *instansiya, prokuror, jinoyat, jazo, javobgarlik, huquq, erkinliklarini, aql-zakovat, qadr-qimmat, Faktik zamin, Maxsus zamini, O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat protsessual kodeksi.*

Annotation: *In this article, law enforcement agencies themselves comply with the laws, the main purpose of the prosecutor's participation in criminal cases in courts, understanding the truth, holding people accountable and acquitting the innocent, a brief question about the general rules of the prosecutor's authority in court cases is maintained.*

Key words: *instance, prosecutor, crime, punishment, responsibility, rights, freedoms, intelligence, dignity, Factual ground, Special ground, Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan.*

Birinchi instansiya sudlarida jinoyat ishlarini ko‘rilishida prokuror ishtirokining asosiy maqsadi — ish bo‘yicha haqiqatni aniqlash, sodir etilgan jinoyat uchun jazoni muqarrarligini ta‘minlash, aybsiz shaxslarni javobgarlikdan ozod qilish va adolat o‘rnatishdir. Buning uchun, o‘z navbatida, « prokuror organlarining o‘zlari qonunlarga so‘zsiz rioya qilishlari lozim». Birinchi instansiya sudlarida jinoyat ishlarini ko‘rilishida ishtirok etayotgan prokurorning butun faoliyati qonun va boshqa huquqiy hujjatlar bilan tartibga solingan bo‘lishi kerak.

Sudlarda jinoyat ishlarini ko‘rilishida prokuror ishtirokini ta‘minlash, O‘zbekiston Respublikasining «Prokuratura to‘g‘risida»gi Qonuni (yangi tahriri), O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat protsessual kodeksi hamda O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining 2004-yil 23-apreldagi 12-buyrug‘i bilan tasdiqlangan «Sudlarda jinoyat ishlarini ko‘rilishida prokuror vakolatini ta‘minlash boshqarmasi to‘g‘risida»gi Nizom va 2004-yil 11-maydagi 21-buyrug‘i bilan amalga oshiriladi. Ushbu normativ hujjatlar mazmunida sudlarda ishtirok etayotgan prokurorlarning fuqarolarning huquq va erkinliklarini muhofaza qilish kafolati sifatida ishtirok etishi hamda har qanday holda qonun ustuvorligini, qonun oldida barchaning barobarligi, qonun hukmronligini ta‘minlashga xizmat qilish tamoyillari mustahkamlangandir.

Sudda ishtirok etadigan prokurordan yuqori kasbiy malakadan tashqari, zukko huquqiy ongning mavjudligi, qonunni hurmat qilish, har qanday qonun buzilish hollariga nisbatan muvazirlik, o‘z ishonchiga nisbatan qat‘iyatlik va buning uchun kurashish



salohiyati, har qanday g'ayriqonuniy tashqi ta'sirlarga berilmaslik va ularga qarshi kurasha olish, o'z-o'zining harakatlariga tanqidiy qaray olish, haqiqatni aniqlash uchun butun aql-zakovatini ishga sola olish, sudlanuvchiga nisbatan bir tomonlama munosabatda bo'lmalik, oldindan sudlanuvchining aybdorligiga ishonib qolmaslik, insonparvarlik, insonning qadr-qimmatini hurmat qilish, me'yor hissiyoti, kamtarlik, o'zini boshqalardan ustun qo'yishdan xoli bo'lish kabi fazilatlarga ega bo'lishi kerak.

Sudlarda jinoyat ishlarining ko'rilishida davlat ayblovi subyektlari doirasi Bosh prokurorning buyrug'i bilan belgilab berilgan. Aniq bir jinoyat ishi bo'yicha davlat ayblovchisi sifatida ma'lum bir prokuromi ishtirok etishiga yo'l qo'yish mumkinligi va imkoniyati bunga faktik va yuridik zamin yaratilgan bo'lsagina amalga oshirilishi mumkin.

Faktik zamin — avvalambor, prokurorning tergov va sud muhokamasidagi shart-sharoitlarni, shunga tegisfi qonunchilik talablarini, amaliyotni hamda shu boradagi o'ziga xos xususiyatlarni yaxshi bilishi va o'zlashtirganligi, yuqori kasbiy malakani egallaganligida ifodalanadi. Faqat shundagina prokuror muhokama qilinayotgan ish materiallarini chuqur o'rganishi va sudga haqiqatni aniqlashida ko'maklashishi mumkin. Prokuromi sudda muzokara qilishining faktik imkoniyatini muhim unsuri, bu — sudlanuvchining aybdorligi xususida ichki ishonchning mavjudligidir. Busiz prokuror davlat ayblovchisi sifatida talab darajasida o'ziga yuklatilgan protsessual majburiyatni bajara olmaydi.

Prokurorni sudda ishtirokining yuridik zaminini o'z o'rnida umumiy va maxsusga bo'lish mumkin. Umumiy zamini — prokuror vakolatini amalga oshiruvchi shaxslarni tayinlash to'g'risidagi huquqiy normalarda (O'zbekiston Respublikasining «Prokuraturasi to'g'risida»gi Qonuni, «Kadrlarni tanlash va tayinlash to'g'risida»gi Nizom, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining kadrlarni tanlash va tayinlash to'g'risidagi buyrug'i, «Sudlar to'g'risida»gi Qonun, O'zbekiston Respublikasining JPK) o'z aksini topadi. Ushbu huquqiy normalarga rioya qilish (Oliy yuridik ma'lumotning mavjudligi, O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lishligi, jismonan sog'lomligi) haqiqatda prokurorlarni sudlarda jinoyat ishlarini ko'rilishida davlat ayblovchisi sifatida ishtirok etishiga imkoniyat yaratadi.

Maxsus zamini — ma'lum bir prokurorning aniq bir jinoyat ishi bo'yicha davlat ayblovchisi sifatida ishtirok etishiga monelik qiladigan holatlar — to'sqinlikni mavjud emasligida ifodalanadi. To'sqinliklar (monelik qiladigan holatlar) turlicha bo'lishi mumkin, masalan, bevosita yoki bilvosita ish natijasidan prokurorning shaxsiy manfaatdorligi ishni obyektiv ko'rishga xalaqit beradi. Bu to'sqinliklarni bartaraf qilish uchun esa qonunchilikda rad etish (otvod berish) instituti amal qiladi.

Shu maqsadda prokurorlar qonun hujjatlarida belgilangan vakolatlaridan to'la va samarali foydalanib, shaxsning sha'ni va qadrqimmatini hurmat qilish, taraflarning tortishuvi, aybsizlik prezumpsiyasi, sudyalarning mustaqilligi va ularning faqat qonunga bo'ysunishi hamda jinoyat protsessining boshqa prinsiplariga qat'iy amal qilgan holda fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarida mustahkamlangan shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquq va erkinliklari, jamiyat va davlatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilinishini ta'minlaydilar.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat protsessual kodeksida nazarda tutilgan quyidagi ishlar sudlarda ko'rilishida prokuror ishtiroki majburiydir:

- tibbiy yo'sindagi majburlov choralarini qo'llash;
- yarashuv to'g'risidagi ishlar;
- hukmni ijro etish bilan bog'liq masalalarning muhokamasida;
- sud prokurorning ishtirokini zarur deb topgan hollarda;
- tibbiy yo'sindagi majburlov choralarini qo'llash;
- yarashuv to'g'risidagi ishlar;
- hukmni ijro etish bilan bog'liq masalalarning muhokamasida;
- sud prokurorning ishtirokini zarur deb topgan hollarda;

Sud muhokamasiga prokurorlar puxta tayyorgarlik ko'rib, surishtiruv va dastlabki tergovning har tomonlama to'liq va xolisona olib borilganligini o'rganishlari lozim. Sud majlisi jarayonida alohida e'tibor sudlanuvchining himoya huquqi hamda qonunda belgilangan boshqa huquqlarining ta'minlanishiga qaratilib, sud muhokamasi qoidalari va munozara madaniyatiga amal qilib, dalil-isbotlarni tekshirish va ularga baho berishda faol qatnashgan holda ish bo'yicha qonun va ish hujjatlariga asoslangan fikr berib, qonuniy va adolatli qaror qabul qilinishi ta'minlanishi shart.

Prokurorning muzokarasida sudlanuvchining aybliligi, uning jinoiy harakatlarini tavsiflash, jazo turini va me'yorini tayinlash bilan birgalikda, jinoyat natijasida yetkazilgan zararining o'rnini qoplash, qo'shimcha jazo tayinlash, shuningdek, jinoyatning sabablari va uning sodir etilishga imkon bergan shart-sharoitlarni bartaraf etish maqsadida xususiy ajrim chiqarish to'g'risida fikrlar berishlari kerak.

Prokuror ishtirokisiz ko'rilgan ishlar bo'yicha sud qarorlarining qonuniyligi apellatsiya muddatida o'rganib borilishi, protest keltirishga asos bo'lmagan taqdirda, xulosa tuzilib, prokuror tomonidan tasdiqlanishi lozim. Apellatsiya protesti keltirilmagan noqonuniy sud qarorlariga qonunda belgilangan tartibda viloyat prokurorlari va ularga tenglashtirilgan prokurorlar tomonidan kassatsiya protestlari keltirilishi kerak.

Apellatsiya, kassatsiya instansiyalarining noqonuniy ajrimlariga nazorat tartibida protest keltirilishi, bunday protest keltirish prokurorning vakolatiga kirmaydigan hollarda esa yuqori turuvchi prokurorga asoslantirilgan taqdimnoma kiritilishi ta'minlanishi zarur. Sudlaming nazorat bosqichlarida ishlar ko'rilishida viloyat prokurorlari va ularga tenglashtirilgan prokurorlar shaxsan ishtirok etishi talab qilinadi.

Apellatsiya, kassatsiya yoki nazorat instansiyalarida qatnashadigan prokuror ishlarni to'liq o'rganib, protest va shikoyat vajlarining asosliligi, sud qarorlarining qonuniyligi va adolatliligi yuzasidan asoslantirilgan fikr berishi lozim. Sud qarorlari yuzasidan fuqarolardan kelib tushgan ariza va shikoyatlarning qonunda belgilangan muddatda, ishlar to'liq o'rganilgan holda qonuniy hal qilinishi ta'minlanishi kerak. Jinoyat ishlarini o'rganish natijasiga ko'ra, sud qarori asosli deb topilgan taqdirda, xulosa tuzilib, protest keltirish vakolatiga ega bo'lgan prokurorlar yoki ularning o'rinbosarlari tomonidan tasdiqlanishi, ariza muallifiga esa asoslantirilgan javob berilishi lozim.

Prokuror sudlarda jinoyat ishlari ko'rilayotganda davlat ayblovinini quvatlaydi. Prokuror sudda dalillarni tekshirishda ishtirok etadi, qonunning qo'llanishi xususida o'z fikrini bildiradi. Ishlar sudlarda ko'rilayotganda ishtirok etayotgan prokurorning vakolatlari protsessual qonunlar bilan belgilanadi. Prokuror sud protsessining boshqa



ishtirokchilari bilan teng huquqlardan foydalanib, sudyalarning mustaqilligi hamda protsessual qonun hujjatlari normalariga qat'iy rioya etish prinsipiga amal qilishi shart».

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O.M. Madaliyev. Jinoyat ishlarini birinchi instansiya sudlarida ko'rilishida prokuror ishtiroki. T., TDYI, 2005.

2. O.M. Madaliyev. Sud tergovi jarayonida prokurorning protsessual mavqeyi va ayblovni isbotlash majburiyati. O'quv-uslubiy qo'llanma. T., TDYI, 2006.

3. Ф.М. Решетников. Правовые системы стран мира. Справочник. М., 1993. II. В.М. Савицкий. Государственное обвинение в суде. М., «Наука», 1971.

4. В.М. Савицкий. Защитить государственное обвинение в суде. М. «Юридическая литература», 1978.

5. Б.Х. П улат ов. Теоретические основы совершенствования законодательного регулирования и практики участия прокурора при рассмотрении уголовных дел в судах (монография). Т., «Fan», 2002.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Internet WWW. Islam ,uz@ Islamik-World.Net

2. Dr. V.Zuhayliy. Al-fiad al-islamiy va adillatuhu, 8/ 6263

3. Ibn Xaldun. Al-Muqaddima.

4. Ibn Taymiya. Al-Xisbatu fil islam. Qohira, 1935.